

УДК 347.77

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ВІДПОВІДНОГО ПРОФІЛЮ: УКРАЇНА ТА СВІТ.**

©Фесенко Н. С.

*Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України*

Інформація про автора

Фесенко Наталія Св'ятославівна: ORCID 0000-0001-8582-8066; nataliya_fesenko@ukr.net; кандидат наук з державного управління, доцент; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; просп. Московський, 75; м. Харків, 61001, Україна.

Стаття розкриває процес еволюції законодавчого забезпечення прав інтелектуальної власності у світі. Визначено, що інтелект стали відносити до національного багатства, а успішність багатьох підприємств тримається на досягненнях розумової діяльності людства. Досліджено інноваційний напрям розвитку економічної сфери в країнах світу, де створюються науково-виробничі кластери, дослідно-бізнесові центри, в яких інтелектуальні розробки впроваджуються у виробництво. Обґрунтовано високу прибутковість сектору інноваційної активності та великий внесок інтелектуальної власності у створення валового внутрішнього продукту сучасних держав. Проаналізовано етапи побудови системи міжнародного права у сфері захисту продуктів інтелектуального сектору, починаючи з появи перших конвенцій і закінчуючи оцінкою діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Міжнародного Альянсу інтелектуальної власності. Досліджено досвід США щодо охорони прав на інтелектуальну власність, які розцінюють недостатній рівень цього забезпечення як перешкоду у розвитку економічних відносин.

Виявлено, що останнім часом європейська спільнота дуже активно розробляє питання забезпечення прав громадян на продукти інтелектуальної власності, можливість створення та вільного використання об'єктів творчої діяльності. Серед українських науковців точаться дискусії з питань розрізнення понять «захист інтелектуальної власності» та «охорона інтелектуальної власності». Розкрито проблеми в підходах до правового забезпечення інтелектуальної сфери, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу держави. Доведено необхідність узгодження відповідних норм законів України із Бюджетним кодексом, імплементацію нормативно-правових стандартів ЄС у національне законодавство та внесення відповідних змін та доповнень до спеціальних законів у галузі захисту інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, правове забезпечення, конвенція, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Міжнародний Альянс інтелектуальної власності, міжнародне право, національна стратегія в сфері інтелектуальної власності.

Фесенко Н. С. «Исследование вопроса правового обеспечения сферы интеллектуальной собственности в контексте подготовки специалистов соответствующего профиля: Украина и мир»

Статья раскрывает процесс эволюции законодательного обеспечения прав интеллектуальной собственности в мире. Определено, что интеллект стали относить к национальному богатству, а успешность многих предприятий держится на достижениях умственной деятельности человечества. Исследовано инновационное направление развития экономической сферы в странах мира, где создаются научно-производственные кластеры, исследовательские бизнес-центры, в которых интеллектуальные разработки внедряются в производство. Обосновано высокую доходность сектора инновационной активности и большой вклад интеллектуальной собственности в создание валового внутреннего продукта

современных государств. Проанализированы этапы построения системы международного права в сфере защиты объектов интеллектуального сектора, начиная с появления первых конвенций и заканчивая оценкой деятельности Всемирной организации интеллектуальной собственности и Международного Альянса интеллектуальной собственности. Исследован опыт США по охране прав на интеллектуальную собственность, которые расценивают недостаточный уровень этого обеспечения как препятствие в развитии экономических отношений.

Выявлено, что в последнее время европейское сообщество очень активно разрабатывает вопросы обеспечения прав граждан на продукты интеллектуальной собственности, возможность создания и свободного использования объектов творческой деятельности. Среди украинских ученых ведутся дискуссии по вопросам различия понятий «защита интеллектуальной собственности» и «охрана интеллектуальной собственности». Раскрыты проблемы в подходах к правовому обеспечению интеллектуальной сферы, что приводит к потере интеллектуального потенциала государства. Доказана необходимость согласования соответствующих норм законов Украины с Бюджетным кодексом, имплементации нормативно-правовых стандартов ЕС в национальное законодательство и внесения соответствующих изменений и дополнений в специальные законы в области защиты интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, правовое обеспечение, конвенция, Всемирная организация интеллектуальной собственности, Международный Альянс интеллектуальной собственности, международное право, национальная стратегия в сфере интеллектуальной собственности.

Fesenko N. S. “The researches of the question of the legal support of the intellectual property in the training specialists context of the corresponding profile: ukraine and the world”

The article reveals the evolution of the legal providing of intellectual property rights in the world. It was determined that intelligence were attributed to the national wealth, and the success of many companies is held on the achievements of human intellectual activity. The innovative direction of economic areas in the world is investigated, where are the scientific and industrial clusters, research and business centers in which intelligent design implemented in production. Grounded high yield of sector innovation activity and great contribution to the creation of intellectual property in the gross domestic product of the modern states. Stages of construction of the system of international law on intellectual products sector, starting with the onset of conventions and ending the assessment of the World Intellectual Property Organization and the International Intellectual Property Alliance. The experience of the US to protect intellectual property rights, which are insufficient regard this provision as an obstacle in the development of economic relations.

Revealed that recently the European community is actively developing the issue of human rights for intellectual property products, the ability to create and free use of creative activity. Among Ukrainian scientists sustained debate on the distinction between the concepts of «intellectual property» and «intellectual property protection». The problems in the approaches to the law of intellectual sphere, resulting in the loss of intellectual potential. The necessity of harmonization of the relevant rules of the laws of the Budget Code of Ukraine, the implementation of legal and regulatory standards in EU national laws and making amendments to special laws in the field of intellectual property protection.

Key words: intellectual property, legal providing, convention, the World Intellectual Property Organization, International Intellectual Property Alliance, international law, national strategy in the field of intellectual property.

Постановка проблеми. Сучасні економіки держав, увійшовши в нову стадію розвитку цивілізації – інформаційне суспільство, повинні пристосовуватися до вимог і викликів глобалізованого світу. З'явилася нова модель успішного економічного розвитку, яка базується на трьох факторах: довгостроковому прогнозуванні, оптимізації процесу досягнення цілей та стимулюванні інтелектуального капіталу. Інтелект стали відносити до національного багатства,

а успішність багатьох підприємств тримається на досягненнях розумової діяльності людства. В багатьох країнах світу створюються науково-виробничі кластери, дослідно-бізнесові центри, в яких інтелектуальні розробки впроваджують у виробництво. Інтелектуальна власність як загальнолюдський доробок та продукт розумової праці наших сучасників у всіх сферах життя перетворюється на найважливішу складову наукоємної моделі розвитку економічного сектора. Термін «інтелектуальна власність» направляє нас до зводу правових доктрин, які регулюють використання різних видів ідей і товарних знаків. Економічна та культурна вага цих правил останнім часом стрімко зростає, тому що інтелектуальний капітал, як і інші види капіталу, потребує правового захисту в ринковій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан функціонування сфери інтелектуальної діяльності досліджували О. Брежнєва-Єрмоленко, В. Вірченко, Б. Маліцький, О. Овсчкіна, С. Олійнічук, Т. Павленко, Г. Полежаєва, С. Поляков, Т. Радзівська, Л. Тараріна, А. Українець, П. Шиян. В працях О. Бутнік-Сіверського, В. Дюндіна, Ю. Капіци, А. Кубаха, О. Луцків, О. Підпригори, Г. Римарчук, У. Фішера, визначено основні складові правового забезпечення інноваційної активності. Однак проблема охорони та захисту права інтелектуальної власності ще не має напрацьованого теоретичного підґрунтя та залишається недостатньо розкритою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз нормативного забезпечення права інтелектуальної власності на міжнародному рівні та в Україні, з'ясування стану реалізації повноважень щодо ефективного захисту інноваційної діяльності, а також виділення пріоритетних напрямів розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальну власність (ІВ) можна визначити як законодавчо забезпечені права на продукт розумової діяльності людини або групи людей у промисловій, виробничій, науково-дослідницькій, художній, мистецькій та інших галузях. Законодавче забезпечення прав на інноваційні винаходи, художньо-мистецькі твори, виробничі вдосконалення базується на нормативно закріплених можливостях кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної активності.

Права на продукти інтелектуальної власності є нематеріальною цінністю, вони закріплюються за творцями і можуть використовуватися іншими особами за умови погодження.

Поняття інтелектуальної власності з'явилося у правовому полі лише наприкінці ХІХ століття, коли було прийнято Паризьку конвенцію щодо охорони промислової власності (1883 р.), Бернську конвенцію з охорони літературних і художніх творів (1886 р.) та Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.). В епоху науково-технічного прогресу розширювався ареал об'єктів, що потребували законодавчого захисту інтелектуальної власності.

У ХХ ст. конвенції, угоди, договори щодо правової охорони продуктів творчої діяльності не мали однакових підходів, тлумачень та засобів реалізації. Це зумовлювало появу нових форм міжнародно-правової охорони.

Як зазначає В.Валле, до недавнього часу держави самостійно визначали стандарти захисту прав інтелектуальної власності. В умовах глобалізації підходи до розробки національних законів змінилися. Сьогодні країни центру, прагнучи імплементувати ефективний захист прав для забезпечення інтересів національних економік, ініціюють підвищення міжнародного рівня охорони прав інтелектуальної власності [1]. Автор доводить, що вони нав'язують країнам периферії високі стандарти через застосування різноманітних заходів впливу і санкцій щодо останніх. Тому в процесі розбудови національного законодавства країни сьогодні змушені запроваджувати міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності.

Система міжнародних відносин, що склалася у світі в галузі охорони інтелектуальної власності, об'єднана в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), створеної в 1967 році. ВОІВ була заявлена як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, до функцій якої віднесено розробку нових міжнародних угод і проектів із гармонізації національних законодавств; забезпечення міжнародної реєстрації ряду об'єктів інтелектуальної власності; збір і розповсюдження технічної, наукової та іншої інформації. На сьогодні в ній перебуває 155 держав [2].

У Стокгольмській конвенції 1967 р. було зазначено приналежність до інтелектуальної власності права на літературні, художні твори, наукові досягнення, виконавську діяльність,

звукозапис, радіо та телевізійні передачі, винаходи, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, комерційні позначення та інші права, які пов'язані з інноваційною діяльністю у різних суспільних сферах [3].

Дослідники міжнародного законодавчого поля, яке забезпечує протекціоністські заходи у галузі права інтелектуальної діяльності, стверджують, що в сучасному світі США виступають головним ідеологом та втілювачем глобалізаційного процесу [4]. Тому це природним чином сприяло прийняттю ними на себе ролі ініціатора уніфікації законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності, покликаною захищати права американського виробника, насамперед у сфері високих технологій.

Міжнародний Альянс інтелектуальної власності (International Intellectual Property Alliance, ІПА) оцінює інтелектуальну власність як найприбутковіший сектор американської економіки. У 2013 році додана вартість основних галузей авторського права до ВВП США сягнула понад \$ 1,1 трильйона доларів (1,126.59 мільярда доларів), що становить 6,71% вартості всієї економіки США. Сумарні галузі авторського права дали працевлаштування понад 11,2 млн працівникам в 2013 році, що становить 8,26% усієї зайнятості США [5]. Тому, як зазначає В. Потехіна, піратство на ринку інтелектуальної власності позначається на економіці США втратою сотень тисяч робочих місць та зниженням доходів від податків до бюджету. Передусім Сполучені Штати розцінюють недостатній рівень охорони прав інтелектуальної власності як перешкоду для США в розвитку економічних відносин [5].

В. Валле наводить як свідчення підвищення глобального рівня охорони прав інтелектуальної власності збільшення строку дії авторського права. У своїх працях, присвячених вивченню питань відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, вона зазначає, що відповідно до Бернської конвенції, строк дії авторського права до 1993 р. становив життя автора та 50 років після його смерті. За ініціативою урядів США і країн ЄС він був продовжений до 70 років. У 1993 р. ухвалена Директива ЄС про гармонізацію строку дії авторського права. (Втім, Франція та Німеччина застосовували 70-річний строк дії ще до її ухвалення). У відповідь на Європейську Директиву у 1998 р. Конгрес США прийняв Закон про продовження строку дії авторського права Сонні Боно (Sonny Bono Copyright Term Extension Act) [1].

Г. Римарчук, досліджуючи правову базу регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності, виявила, що останнім часом європейська спільнота дуже активно розробляє питання забезпечення прав громадян на продукти інтелектуальної власності, можливість створення та вільного використання об'єктів творчої діяльності [6]. Автор стверджує, що система права Європейського Союзу передбачає існування зони вільної торгівлі та руху товарів, послуг, капіталу й робочої сили. Унаслідок виникнення єдиного внутрішнього ринку необхідною стала підтримка та заохочення держав-учасниць до співпраці в цій сфері й відповідне врегулювання деяких аспектів інтелектуальної власності як, наприклад, введення понять торгової марки та промислового зразка європейського співтовариства (Community Trade Mark and Design), визнання прав на винаходи й корисні моделі (European Patent) у рамках ЄС за єдиною процедурою, побудова системи законодавства ЄС, що регулює порядок створення та використання тих самих об'єктів. Натомість захист прав власників та міри юридичної відповідальності за передбачені нормами права юридичні проступки залишаються в юрисдикції кожної держави окремо [6].

Слід відмітити, що в українському законодавстві не існує чіткого механізму захисту прав інтелектуальної власності. Серед науковців точаться дискусії навіть із питань розрізнення понять «захист інтелектуальної власності» та «охорона інтелектуальної власності». Т. Ромат пропонує вважати, що захист прав пов'язується передусім із відновленням порушених прав інтелектуальної власності, а також із запобіганням їх порушенням. При цьому захист інтелектуальної власності вона розглядає в трьох площинах:

- як відповідне право особи, що виникає разом із отриманням прав інтелектуальної власності та зумовлює необхідність дотримання такого права іншими особами;
- як об'єктивно необхідну діяльність, що може здійснюватися за допомогою юрисдикційних та неюрисдикційних засобів;

- як функцію державного управління, що передбачає, крім безпосередньо здійснюваних державними органами дій і заходів із захисту інтелектуальної власності, забезпечення умов для захисту інтелектуальної власності самими суб'єктами цих відносин [7].

Науковці зазначають, що за весь час становлення права інтелектуальної власності в Україні пропонувалися різноманітні проекти, розроблялися національні й міжнародні нормативно-правові акти, вводилися і скасовувалися системи реєстрації наукових відкриттів, проте проблема так і залишається відкритою. Як стверджує І. Беззуб, в Україні не приділяють достатньої уваги інноваційним винаходам, що спричиняє втрати інтелектуального потенціалу держави [8]. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності автор об'єднав у сім законів про сферу промислової власності, три закони з авторського права й суміжних прав і 60 міжнародних договорів й угод, що ратифіковані Верховною Радою України. І рекомендує першочергову увагу приділити розробленню всеосяжної національної стратегії в галузі інтелектуальної власності – стратегії, яка б визначала необхідні правові реформи, окреслювала обов'язки щодо впровадження необхідних змін, а також розподіляла б ресурси, достатні для забезпечення ефективного правозастосування [8].

Ю. Якубівська вважає ефективне державне управління інтелектуальною власністю неможливим без встановлення кваліфікованої правової бази у даній сфері, яка б узгоджувалася з міжнародними стандартами та не викликала правових колізій у системі національного законодавства. Серед її пропозицій виділимо такі:

- привести у відповідність із Бюджетним кодексом України відповідні норми законів України: Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» (Ст.26), Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (Ст.36), Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» (Ст.28), Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (Ст. 23), Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» (Ст.23) у питаннях зарахування коштів, отриманих у процесі охорони об'єктів інтелектуальної власності до спеціального рахунку Державного бюджету України. Адже на даний час ці кошти перераховуються на рахунки підприємства «Укрпатент», що унеможливує використання їх за цільовим призначенням – для охорони об'єктів інтелектуальної власності, забезпечення фінансування відповідних проектів тощо. Крім того, такий перерахунок є порушенням чинного законодавства України;
- здійснити імплементацію нормативно-правових стандартів ЄС у національне законодавство з метою формування узгодженості національного нормативно-правового поля з міжнародною базою;
- внести відповідні зміни та доповнення до спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності з метою їх узгодженості із загальною національною нормативно-правовою базою. Такий крок унеможливить появу правових колізій та, відповідно, виникнення конфліктів у сфері інтелектуальної власності [9].

Висновки. Правовий супровід інтелектуальної діяльності та захист прав творчої особистості або винахідника у міжнародному законодавстві достатньо широко представлений та чітко структурований. Процес удосконалення нормативної бази зазначеної сфери розпочався ще у XIX столітті, але досконалості набув у XX ст., коли суспільства стикнулися зі стрімкими глобалізаційними змінами. Продукти інтелектуальної діяльності є рушійною силою економік багатьох держав світу, а права на інтелектуальну власність приносять їхнім власникам чималі прибутки та створюють вагомі частки внутрішнього валового продукту розвинених країн.

Україна сьогодні поступово приєднується до світової спільноти у сфері охорони наробок розумової діяльності людини. І хоча система організаційно-правового забезпечення захисту результатів інноваційної активності має певні недосконалості, інституційне та нормативне поля реформуються та доповнюються державою, яка спирається на міжнародний досвід запровадження ефективної моделі захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Валле В. Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності (Законодавство України та міжнародна практика) [Електронний ресурс] / В. Валле. – Режим доступу : <http://www.viravallee.com/articles/CriminalLiabilityForIntellectualPropertyInfringement.pdf>
2. Кубах А. І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А. І. Кубах. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 149 с.
3. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : міжнародний документ від 14.07.1967 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169
4. Потехіна В. Захист прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації у зовнішній політиці США [Електронний ресурс] / В. Потехіна // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 4. – Режим доступу : <http://www.viravallee.com/articles/2.pdf>
5. Stephen E. Siwek. Copyright Industries in the U.S. Economy : The 2014 Report, prepared for the International Intellectual Property Alliance by of Economists, Inc., 2014.
6. Г. С. Римарчук. Державне регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності / Г. С. Римарчук // Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25 квітня 2012 р.). – Л., 2012. – С. 477-481.
7. Ромат Т. Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті міжнародних зобов'язань / Т. Ромат // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетров. регіонал. ін-т держ. упр. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 3 (10). – С. 132-141.
8. Беззуб І. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності: оцінки експертів [Електронний ресурс] / І. Беззуб. – Режим доступу : http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vlasnist-2&catid=71&Itemid=382
9. Якубівська Ю. С. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці / Ю. С. Якубівська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія : Юридичні науки. – К. : УДУФМТ, 2015. – № 4(81). – С. 37-42.

References

1. Vallye, V n.d., *Kryminalna vidpovidalnist za porushennya prav intelektualnoyi vlasnosti, Zakonodavstvo Ukrayiny ta mizhnarodna praktyka*, <<http://www.viravallee.com/articles/CriminalLiabilityForIntellectualPropertyInfringement.pdf>>.
2. Kubakh, AI 2008, *Pravo intelektualnoyi vlasnosti*, Kharkivska natsionalna akademiya miskoho hospodarstva, Kharkiv.
3. Konventsiya pro zasnuvannya Vsesvitnoyi orhanizatsiyi intelektualnoyi vlasnosti 1967, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169>.
4. Potyekhina, V 2004, 'Zakhyst prav intelektualnoyi vlasnosti v umovakh hlobalizatsiyi u zovnishniy politytsi SShA', *Intelektualna vlasnist*, no. 4, <<http://www.viravallee.com/articles/2.pdf>>.
5. Stephen E Siwek 2014, 'Copyright Industries in the U.S. Economy', The International Intellectual Property Alliance by of Economists.
6. Rymarchuk, HS 2012, 'Derzhavne rehulyuvannya u sferi zabezpechennya prav hromadyan na obyekty intelektualnoyi vlasnosti', *Zakhyst prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy*, materialy I Vseukrayinskoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi, Lviv, 25 kvitnya, pp. 477-481.
7. Romat, T 2011, 'Udoskonalennya zakhystu intelektualnoyi vlasnosti v Ukrayini v konteksti mizhnarodnykh zobov'язan', *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya*, Natsionalna akademiya derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny, Dnipropetrovskyy rehionalnyy instytut derzhavnogo upravlinnya, Dnipropetrovsk, iss. 3(10), pp. 132-141.

8. Bezzub, I n.d., *Natsionalna stratehiya rozvytku sfery intelektualnoyi vlasnosti: otsinky ekspertiv*, <http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vlasnist-2&catid=71&Itemid=382>.

9. Yakubivska, YuYe 2015, 'Koliziyi norm prava ta kompetentsiyi orhaniv upravlinnya u sferi intelektualnoyi vlasnosti yak zahroza informatsiyiny bezpetsi', *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo. Seriya Yurydychni nauky*, Ukrayinskyy derzhavnyy universytet finansiv ta mizhnarodnoyi torhivli, Kyiv, no. 4(81), pp. 37-42.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2015р.